

İBBS UYGULAMASINDA NÜFUS VERİLERİNİN COĞRAFI AÇIDAN YORUMLANMASINI KOLAYLAŞTIRACAK BİR YOL HARİTASI¹

A Road Map To Facilitate Geographical Interpretation Of The Population Data in Nuts Implementation

Prof.Dr. Özlem SERTKAYA DOĞAN

Dr. Öğr.Üyesi İbrahim GÖKBURUN

Öz

Türkiye’de, AB müktesebatı kapsamında NUTS kriterleri esas alınarak; 2002 yılında İstatistiki Bölge Birim Sınıflaması (İBBS) oluşturulmuştur. TÜİK başta olmak üzere bütün kamu kuruluşları; teşkilat şemasını İBBS bölge sistematiğine göre yapılandırmaya başlanmıştır. Avrupa ülkelerinde 1970 sonrasında geliştirilen NUTS bölge sistematiği; Türkiye için oldukça yeni bir kavramdır. Bu nedenle konuyla ilgili tartışmalar hâlâ güncelliğini korumaktadır. Türkiye’de coğrafi bölge ve bölümlerin adları ve sınırları her daim tartışma konusu olmuştur. Ancak 2002’de uygulamaya konulan İBBS bu tartışmaların kapsamını oldukça genişletmiştir.

Bu çalışmada; NUTS uygulaması ve Türkiye İBBS coğrafi terminoloji temelinde bütünleştirilerek; içerik ve kapsam bakımından bölge konusu analiz edilmiştir. ADNKS sonuçlarında; İBBS Düzey-1, İBBS Düzey-2 ve İBBS Düzey-3 şeklinde karşılaşılan bölge sınıflandırmasının tanım ve kapsamı nedir? Neden böyle bir sınıflama ihtiyacı duyulmuştur? İBBS sınırları hangi kriterlere göre belirlenmiştir? ‘NUTS’ uygulamasının oluşum ve gelişim aşaması nasıl şekillenmiştir? Bu sorular ışığında coğrafi metodolojide tanımlanan bölge kavramı ile İBBS bölge kavramının karşılaştırmalı olarak ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırmanın temel verileri; EUROSTAT ve TÜİK kaynakları, konuyla ilgili yasalar ve ilgili literatürden oluşmaktadır. Araştırma sürecinde; literatür taraması, içerik analizi ve karşılaştırmalı yaklaşım olmak üzere üç yöntem sentezlenerek kullanılmıştır. Sonuç olarak NUTS uygulaması ve Türkiye İBBS uygulaması coğrafi terminoloji temelinde bütünleştirilerek; nüfus verilerinin yorumlanması ve analizinde kullanılacak bir yol haritası çıkarılmıştır.

Anahtar Kelime: NUTS, İBBS, Bölge, nüfus.

Abstract

In Turkey, in accordance with the EU acquis, Regional Statistical Unit Classification was established in 2002 based on the NUTS criteria. All public institutions, especially Turkish Statistical Institute (TSI) have started to structure their organizational chart according to the

¹ Bu çalışma İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje numarası: 20108- Proje Kodu SBA-2016-20108.

· İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, srtkydgn@istanbul.edu.tr ORCID ID: 0000-0001-7435-626X

· Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, igokburun@pu.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-3007-0010

Dergiye Geliş Tarihi: 28.02.2019

Yayına Kabul Tarihi: 19.06.2019

NUTS system. NUTS region systematics, which was developed in the European countries after 1970s, is a relatively new concept for Turkey. Therefore, the discussions related to the issue still remain on the agenda. Names and boundaries of the geographical regions and divisions in Turkey have always been a matter of debate. However, the NUTS implemented in 2002 expanded the scope of these discussions considerably. In this study, the concept of region has been analyzed in terms of content and scope on the basis of geographical terminology of IBSS and NUTS implementation in Turkey.

In the ABPRS results, the following questions have been put forward: 1. What is the definition and scope of the region classification encountered in NUTS Level-1, NUTS Level-2 and NUTS Level-3? 2. Why was such a classification needed? 3. How were the IBBS boundaries determined? 4. How is the formation and development phase of the NUTS implementation? In the light of these questions, it is aimed to compare the concept of region defined in the geographical methodology and the concept of NUTS region. Basic data of the research consist of EUROSTAT and TSI sources, laws and related literature. During the research process, a synthesis of literature review, content analysis and comparative approach were used accordingly. As a result, combining NUTS and IBSS implementation in Turkey on the basis of geographical terminology, a road map has been created for the interpretation and analysis of the population data.

Keywords: *NUTS, IBBS, region, and population.*

1.Giriş

Planlama ve yönetim sürecinde doğru ve uygulanabilir kararlar için nüfus verilerinin zaman ve mekân kapsamında net rakamlarla ortaya konulması gerekmektedir. Türkiye’de Nüfus verilerinin derlenmesinde 2000 yılına kadar belirli bir günde ülke genelinde yapılan sayımla nüfusun saptandığı ‘de facto’ yöntemi kullanılmıştır. 2007 yılı itibariyle insanların daimi ikametgâhını esas alan ‘devamlı nüfus kayıt sistemi’ ‘de jure’ yöntemine geçilmiştir. Devamlı nüfus kayıt sistemiyle Türkiye’de nüfus verilerinin derlenme yöntemi ve mekân ünitelerinin sınıflandırılmasında köklü bir değişim yapılmıştır. 1927-2000 sürecinde yapılan Genel Nüfus Sayımlarıyla derlenen veriler; bölge, şehir, ilçe, bucak, belde ve köy şeklinde idari sınırlara göre ortaya konulmuştur. 2007 yılı itibariyle Türkiye’de nüfus verileri, ölçüm bazında iki ana kategoride açıklanmaya başlamıştır. Nüfus verileri birinci kategoride; İBBS Düzey-1 (12 Bölge), İBBS Düzey-2 (26 Bölüm), İBBS Düzey-3 (81 il) ve ilçe düzeyi şeklinde sıralanan hiyerarşik sınıflandırmaya göre açıklanmaktadır. İkinci kategoride ise yerleşim yeri nüfusları ölçüm bazında; belediye, köy ve mahalle şekilde yapılan sınıflandırmaya göre açıklanmaktadır (URL 1).

İstatistikî verilerin toplanması, değerlendirilmesi ve karşılaştırılmasında bölge kavramı oldukça önemlidir. 1941’de Birinci Coğrafya Kongresi’nde yapılan coğrafi taksimata göre Türkiye, 7 coğrafi bölge ve 21 bölüme ayrılmıştır. Zamanla yapılan coğrafi inceleme ve araştırmalar neticesinde, çok sayıda yöre ve alt yöre olduğu tespit edilmiştir. 1941’den günümüze coğrafi bölgeler üzerine çok sayıda kitap, makale yazılmış, sempozyumlar düzenlenmiş ve bildiriler sunulmuştur. Bu çalışmalarda; bölge, bölüm, yöre ve alt yörelerin belirlenmesinde bazı araştırmacılar ‘coğrafi benzerlikleri’ esas alırken bazıları ‘farklılıkları’ vurgulamıştır. Bu nedenle ortaya konulan eserlerde Türkiye’de coğrafi bölge ve bölümlerin adları ve sınırları her daim tartışma konusu olmuştur. Ancak 2002 yılında ülke genelinde uygulamaya konulan İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) tartışmaların kapsamını daha da genişletmiştir.

Yasal olarak merkezi idari bölünüş hiyerarşisi il, ilçe ve bucak şeklinde sıralanan Türkiye’de; iller idari birimin temelini oluşturmaktadır. Ülkemizde istatistikî veriler, genellikle il ve ilçe bazında derlenmektedir. 2002 yılında İBBS hayata geçirilmesiyle birlikte bölgesel düzeyde istatistikî veriler açıklanmaya başlamıştır. İstatistikî verilerin toplanması ve değerlendirilmesi amacıyla oluşturulmuş İBBS, idari sınırları esas almaktadır. Veri üretim sürecinde idari sınırları kriter olarak kullanan TÜİK; NUTS sistemini Türkiye’ye uyarlayarak İBBS adı altında, Türkiye coğrafyasını 12 bölge ve 26 alt bölüm şeklinde sınıflandırmıştır. Bu durum Türkiye’de bölge ve bölüm konusundaki tartışmalara yeni bir boyut katmıştır. Bu tartışmalar kapsamında NUTS ve İBBS uygulamasının açık bir şekilde anlaşılması için öncelikle kıta, ülke, bölge, bölüm, yöre, çevre, alan ve kesim şeklinde sıralanan coğrafi terminolojinin analiz edilmesi gerekmektedir.

2. Veri ve Yöntem

AB müktesebatı kapsamında EUROSTAT bölge sistematiği NUTS kriterleri esas alınarak; 2002 yılında Türkiye’de İBBS uygulaması oluşturulmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu başta olmak üzere bütün kamu kuruluşları, teşkilat şemasını İBBS bölge sistematiğine göre yapılandırmış olup buna göre veriler ortaya koymaktadır. NUTS uygulamasıyla birlikte Türkiye, 1941’de toplanan Birinci Coğrafya Kongresi’nde belirlenen 7 coğrafi bölge temelinde hazırlanan bölgesel gelişme model, politika ve araçlarını bir yana bırakarak yeniden bir yapılanma modeli geçilmiştir. İBBS bölge sistematiği konunun uzmanları tarafından bilinse de genel anlamda değişimin yeteri kadar anlaşılmadığı gözlenmektedir. Bölge sistematiğinde yapılan değişim ve İBBS hakkında açıklayıcı bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır.

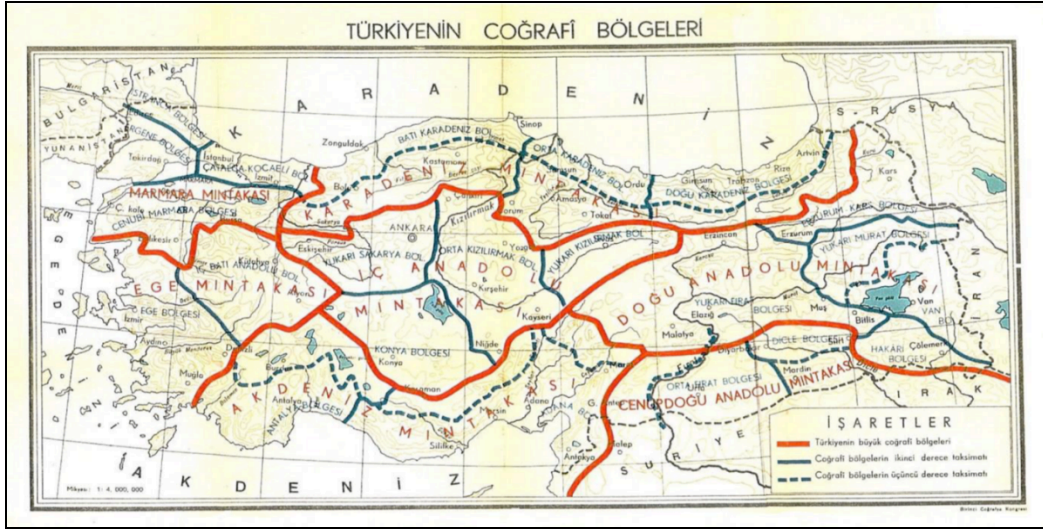
Bu çalışmada; NUTS uygulaması ve Türkiye İBBS uygulaması coğrafi terminoloji temelinde bütünleştirilerek; nüfus verilerinin okunması ve yorumlanmasında kullanılacak bir yol haritasının oluşturulması amaçlanmıştır. Öncelikle bölge kavramı açıklanarak, bölge sınıflandırmasında farklı yaklaşımlarla ilgili kuramsal açıklamalara yer verilmiştir. AB’nin işleminde hayati bir önem taşıyan NUTS bölge sistematiğinin gelişim süreci ele alınmıştır. NUTS uygulamasının kurumsallaşma sürecinde Bölgeler Avrupası’nı hangi kriterler üzerinde temellendirdiği özet bir şekilde sunulmuştur. İBBS uygulaması; Türkiye’nin AB adaylık süreci uyum yasaları ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle Türkiye’nin AB adaylık süreci ele alınarak İBBS uygulamasını hazırlayan gelişmeler ortaya konulmuştur.

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden; literatür taraması, içerik analizi ve karşılaştırmalı yaklaşım olmak üzere üç yöntem sentezlenerek kullanılmıştır. Derlenen kaynakların nesnel ve sistematik bir şekilde incelenmesine olanak tanıyan bilimsel bir yaklaşım olan İçerik Analizi; metinden çıkarılan geçerli yorumların bir dizi işlem sonucu ortaya konulduğu bir araştırma tekniğidir (Weber: 1989: 5). Araştırmanın temel verileri; EUROSTAT ve TÜİK kaynakları, konuyla ilgili yasalar ve ilgili literatürden oluşmaktadır. Bu kapsamda öncelikle konuyla ilgili literatür taraması yapılarak, ulaşılan kaynaklar irdelenmiştir. NUTS uygulaması ilgili çok fazla kaynağa ulaşılmıştır; ancak İBBS ilgili kaynakların oldukça sınırlı kaldığı görülmüştür.

TÜİK verilerini içeren ADNKS sonuçlarında karşılaştığımız; İBBS Düzey-1, İBBS Düzey-2 ve İBBS Düzey-3 şeklinde sıralanan bölge sınıflandırmasının tanım ve kapsamı nedir? Neden böyle bir sınıflama ihtiyaç duyulmuştur? İBBS sınırları hangi kriterlere göre belirlenmiştir? 'NUTS' uygulamasının oluşum ve gelişim aşaması nasıl şekillenmiştir? İBBS bölge sistematigi ile ilgili temel soruların cevapları araştırma kapsamında ortaya konulmuştur. NUTS uygulaması, Türkiye İBBS uygulaması, mülki idare ve mahalli idare birimleri, coğrafi terminoloji temelinde bütünleştirilerek; Türkiye'nin yeni bölge sınıflandırılması İBBS uygulamasıyla ilgili net bir sonuç ortaya konulmuştur.

2.Coğrafi Metodolojide Bölge Kavramı

Mekân ünitelerini, bölgelere ayırma ve sınıflandırma, coğrafya ilminin temel metodolojik yöntemlerinden biridir. Yapılan hemen her bölgelendirme çalışması, bir coğrafi esasa dayandırılmıştır. Coğrafyanın temel kavramlarından biri olan bölge olgusu, modern coğrafyanın doğuşuyla gelişip yaygınlaşmıştır. Özellikle Sanayi Devrimi sonrasında bölgesel planlamaların ön plana çıkmasıyla 'bölge (region) kavramının kullanım alanı giderek genişlemiştir.

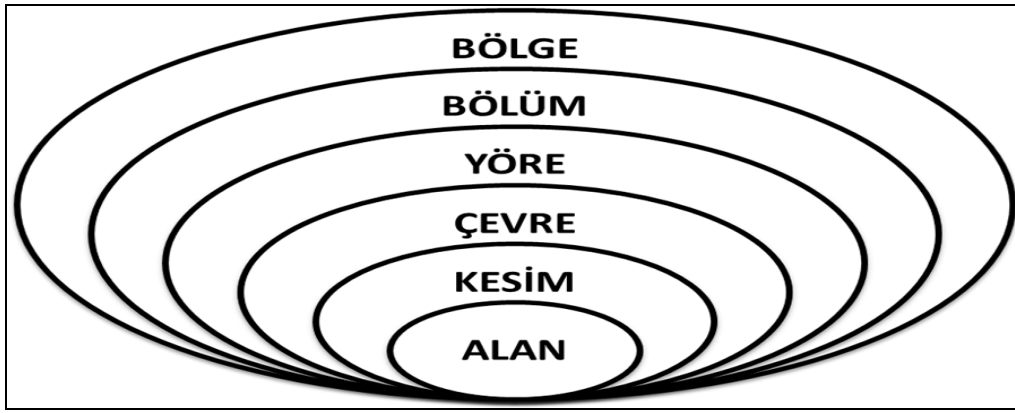

Şekil 1:Türkiye Coğrafi Bölgeler Haritası (1941 Türk Coğrafya Kongresi)

Türkiye’de 1941 yılına kadar coğrafyacılar tarafından münferit olarak bölge sınıflandırmaları yapılmıştır. 1941’de Ankara’da toplanan Birinci Coğrafya Kongresi’nde, Türkiye 7 büyük coğrafi bölge (mıntaka) ve 22 tâli (alt) bölge şeklinde sınıflandırılmıştır. Günümüzde ‘bölge’ olarak tanımlanan birimler, Birinci Coğrafya Kongresi’nde ‘mıntaka’ olarak adlandırılmıştır. ‘Bölüm’ (ikinci dereceden coğrafi bölgeler) olarak tanımlanan birimlere ise “bölge” şeklinde ifade edilmiştir (Şekil:1). Günümüzde ‘yöre’ olarak tanımlanan yerler ise ‘tali bölge’ olarak kayıtlara geçmiştir. Kongrede coğrafi kriterlere göre çizilen sınırların kesin sınırlar olmadığı, zaman içinde değişiklikler olabileceği komisyon üyeleri tarafından belirtilmiştir (Özçağlar, 2003: 12).

Coğrafi bölgelerin kapsadığı alanların bütününde aynı özellikleri görmek mümkün değildir. Bu nedenle ayrıntıda farklı özelliklere sahip olan coğrafi üniteler; bölge kapsamında bölümler, yöre, kesim ve

alan şeklinde sınıflandırılabilir. Coğrafi bölgeler: yeryüzünde doğal ve beşerî özellikleri yönünden genelde bir bütünlük sağlayan en büyük doğal coğrafi birimdir (Erol, 1993: 18; Özçağlar, 2003: 12). Coğrafi bölge içinde doğal ve beşerî özellikleri yönünden farklılık gösteren, birden fazla sayıda yörenin bir araya toplanmasıyla belirmiş alt bölgelere coğrafi bölüm (sub-region) denilmektedir. Bir coğrafi bölüm içinde doğal ve beşerî özellikleri itibariyle belirgin özelliklere sahip küçük doğal birliklerden oluşan coğrafi ünitelere ise Yöre (Districts, Landscape) denilmektedir. Yörelere sahip oldukları doğal ve beşerî özellikler bakımından genelde bütünlük gösteren en küçük coğrafi üniteler olup, kendi içinde kısmen çok küçük farklılık gösterebilir. Bu nedenle yörelere 'Kesim'lere; 'Kesim'ler de 'Alan'lara ayrılmaktadır. Coğrafi yörelerin içinde farklı kısımları oluşturan 'Kesim' (Areas, Kompleks) kavramı; benzer küçük doğal birimlerin yanyana gelmesiyle oluşan yeryüzünün geometrik anlamdaki parçalarını ifade etmektedir. Bölge sistematığının en küçük birimini oluşturan Alan (Area, sub-area, habitat) ise; genellikle tek tip bir doğal görünüş, yapı veya yaşam biçimini içerir. Alanlar doğrudan yaşam alanlarına tekabül eden yerleşim alanlarını ve bunların yakın çevresini oluşturmaktadır (Erol, 1993: 16-20; James-Jones, 1954: 22'dan akt: Özçağlar, 2003: 12).

Şekil 2: Coğrafi açıdan bölge sınıflaması, (Kaynak: Erol, 1993: 17; Özçağlar, 2003: 12).

Bölgelerin tasnifi konusunda Özçağlar'ın yaptığı 5 basamaklı sınıflandırmaya benzer bir sınıflandırma yapan Erol; Yöre ve Kesim basamakları arasına 'Çevre' kademesini ekleyerek 6 basamaklı bir sınıflandırma yapmıştır. Çevre (Environ) kavramı; yörelere oluşturan çeşitli birimlerin, benzer doğal özellikteki alt birimidir. Erol; çevre ve yöre kavramını karşılaştırarak aradaki farkı açıklamaktadır. Coğrafi açıdan canlıların doğrudan algılayabildikleri görece olarak küçük yeryüzü birimlerine çevre, dolaylı ama yine de yakın etkileri altında kaldıkları daha geniş çerçeveli (daha üst derecedeki) yeryüzü birimlerine ise yöre adı verilmektedir (Erol, 1993: 17; Özçağlar, 2003: 12). Bölge kavramının oluşturulmasında ve bölgelerin tasnifi konusunda amaç; bir bütünün parçaları hakkında hüküm verme ve algılamayı kolaylaştıran tümevarım yöntemiyle doğrudan ilişkilidir. Tek tek olgulardan yola çıkarak genel yargılara ulaşan tümevarım; özelden genele, tikelden tümele veya olaydan kanuna doğru giden bir akıl yürütme sistemidir.

Birinci Coğrafya Kongresi'nde; coğrafi bölge sınırlarının belirlenmesinde, beşerî ve iktisadi faaliyetler önemli bir kriter oluşturduğu belirtilirse de bu hususa fazlaca dikkat edilmemiştir. Bölge ayrımı yapılırken sistematığın temelini oluşturan yörelere inilmemiştir (Darkot, 1955: 145-146) Coğrafi bölgeler üzerine yapılan çalışmalarda, bölgelerin adları ve sınırları daima tartışma konusu olmuştur. Bölge tasnifi konusunda süregelen tartışmalar; bölge sınıflandırılmasında bir kargaşaya yol açmıştır. Ayrıca, hemen her bilimsel disiplin ve kamu kurumlarının kendi perspektif ve amaçları kapsamında yapmış olduğu bölgesel sınıflandırmaları; olayın boyutunu daha da derinleştirmiştir. Bölgelerin sınıflandırılması hususunda farklı yaklaşımların bilinmesi, konuyu daha anlaşılır kılacaktır.

2.1.Bölge Kavramının Sınıflandırılmasında Farklı Yaklaşımlar

Coğrafi terminolojinin ana unsurlarından biri olan ‘bölge’ kavramı multidisipliner bir konudur. Bu nedenle bölge kavramı farklı bilim alanlarına göre kapsam ve işlev bakımından farklı şekilde tanımlanmaktadır. Coğrafyacılar, tarihçiler, sosyologlar, matematikçiler, ekonomistler, planlamacılar, idareciler, eğitimciler ve bunun gibi çok fazla sayıda bilim ve hizmet adamı tarafından bölge kavramı kullanılır ve her birinin bölge anlayışı farklıdır (Özey, 2016: 98). Ancak işlev ve kapsamı farklı olsa da bütün bölge tanımlarının belirli bir mekân üzerine odaklandığı görülmektedir. Yeryüzünü yani mekânı belirli üniteler şeklinde bir sistematik düzen oluşturarak inceleyen ‘bölge bilimi’; coğrafya, ekonomi, ekonometri, matematik, planlama, sosyoloji vb. disiplinlerin ortak bir zeminde buluşarak oluşturduğu yeni bir bilim alanıdır (Atalık, 2002:XIV).

Tarih boyunca mekânı bölgelere ayırma ihtiyacı duyulmuştur; ancak bölge, bölüm, yöre, alan, kesim gibi alt birimlerin sınıflandırılması XIX. yüzyılın ortalarında Bölgesel Coğrafya (Regional Geography) çalışmalarıyla başlamıştır. XX. yüzyılda ise kapsamı genişleyerek devam etmiştir. 1905 yılından itibaren, dünya ölçeğinde bazı bölgeler ayırt edilmiştir (Özey, 2016: 99). İlk bölge sınıflandırma ve tanımlamaları XIX. yüzyılın ortalarında Almanya’da ortaya çıkmıştır. Berlin Bilimler Akademisi coğrafyacıları tarafından ‘bölge’ kavramı sistematik bir temele kavuşturulmuştur. Daha kapsamlı bölge tayinleri İngilizler tarafından yapılmıştır. İngiliz jeopolitikçisi ve coğrafyacı H. J. Mackinder ilk kez Avrupa’nın ve İngiltere’nin coğrafi bölgelerini gösteren haritalar çizmiştir (Ritter,1858; Mackinder,1904:421-437’dan Akt: Arınç, 2013: 15-16). Coğrafi bölgelerin tasnifinde iklim bölgelerinin esas alan W. Köppen; Dünyanın iklim bölgelerini ayıran veya tasnif eden çalışmalar yapmıştır. Fransız ekolünden gelen Albert Demangeon ve Raoul Blanchard gibi coğrafyacılar ise bölgelerin ayrımı ve sınıflandırmasında; iklim şartlarıyla birlikte, topografik ve jeolojik yapının esas alınması gerektiğini vurgulayarak Köppen’in tasnifine itiraz etmiştir. Coğrafya biliminin öncü ülkelerinden Almanya ve Fransa’da Bölgesel Coğrafya, geçmişten günümüze daima önemini korumuştur. Buna karşılık Amerika Birleşik Devletleri’nde coğrafyanın gelişim aşamaları incelendiğinde; 1925 yılına kadar coğrafyanın daha çok yer bilimi olarak algılandığı, 1925-1940 döneminde kültür-çevre ilişkilerinin incelenmesine ağırlık verilmiştir. Bölge kavramı da bu çerçevede ele alınmıştır (Arınç, 2013: 15-16).

Bölgesel Coğrafya; coğrafi birikim tarafından üretilmiş sistematik bilgileri, sınırlandırılmış bir mekân ünitesinde kendine özgü metodoloji ile uygulayan coğrafyanın alt disiplinlerinden biridir. Sistematik coğrafi anlayışa göre olay ve konuların mekân üzerinde dağılımının incelenir. Bölgesel Coğrafya yaklaşımında ise farklı olaylar arasındaki ilişkilerin mekanların birbirinden farklılaştırmasından yola çıkarak bölgelere karakterini veren olaylar ve ilişkileri çözümlenir. Her iki yaklaşımda da bir bütünü algılamak için parçalara ayırma ve onların analiz edilmesi esastır. Sistematik coğrafyada konulara ve olaylara göre bir ayırıştırma söz konusu iken, bölgesel coğrafyada mekânların ayırıştırılması vardır (Ecemiş Kılıç ve Mutluer, 2004: 19).

Mekânı doğal ve beşeri potansiyeli itibarıyla irdeleyerek yeni bir bölge tasnifi yapan Özçağlar (2003: 4) ayrıntılı ve yol gösterici bir bölge sınıflandırması ortaya koymuştur. Bu tasnifte doğal bölgeler; insan eliyle değiştirilmiş, düzenlenmiş ya da oluşturulmuş fonksiyonel bölgeler ve bunların sentezlemesinden doğan coğrafi bölgeler olmak üzere, üç ana başlık halinde bir sınıflandırma yapılmıştır. İnsanın doğal ortamla karşılıklı etkileşim halinde bulunduğu yeryüzü, coğrafi ortama göre bölgelere ayrılmıştır. Bir başka yaklaşımda ise bölgeler: Formal (Resmi), Fonksiyonel (İşlevsel) ve Algılama bölgeleri olarak üçe ayrılır. Formal bölgeler; dil, politik, iklim ve bitki örtüsü özellikleri gibi bölgelerdir. Fonksiyonel bölgeler; iletişim, ulaşım ve ticaret bölgeleri gibi bölgelerdir. Algılama bölgeleri ise, İnsanın davranış biçimlerinin belirlediği alanlardır (Ecemiş Kılıç ve Mutluer, 2004: 19). Üç boyutlu bir kavram olan coğrafi yeryüzünün değişik kriterler yönünden az ya da çok temelde beraberlik gösteren sınırlandırılmış mekân üniteleri olduğunu vurgulayan Doğanay (1984: 34) ise bölgelerin sınıflandırılmasında esas alınacak kriterleri; morfolojik, orografik, klimatik ve biyotik öğelerle, beşerî ve iktisadî öğeler şeklinde sıralamaktadır.

Coğrafi bölgelerin sınırları ve isimleri üzerine odaklanan Özey ise; bölge kavramını doğal bölgeler ve beşeri bölgeler şeklinde sınıflandırmıştır. Doğal Coğrafya Bölgeleri: paleocoğrafya, yeryüzü

şekilleri, iklim, hidrografiya, toprak, bitki örtüsü, zoocoğrafya, biyocoğrafya, biyom, ekolojik ve doğal afet bölgeleri olarak ayrılır. İnsan ve insan faaliyetlerinin ortaya çıkardığı Beşeri Coğrafya Bölgeleri: Nüfus bölgeleri, İdari Bölgeler, Siyasi Bölgeler, Din Bölgeleri, Dil Bölgeleri, Askeri Bölgeler, Tarihsel Yerleşme Bölgeleri, Şehir Yerleşme bölgeleri, Kır Yerleşme Bölgeleri, Tarım Bölgeleri, Enerji Kaynakları Bölgeleri, Maden Bölgeleri, Sanayi Bölgeleri, Turizm Bölgeleri, Ulaşım Bölgeleri, Ticaret Bölgeleri, Beşeri Afet Bölgeleri gibi bölgelerdir (Özey, 2016: 100; Özey, 2012a; Özey, 2012b).

Resmi kurumların ekonomik ve işlevsel amaçlı oldukça farklı bölge sınıflandırmaları bulunmaktadır. Bu sınıflandırmaların coğrafi sınıflandırma ile kısmen benzerlik gösterse kapsam ve amaç bakımından büyük farklılıklar görülmektedir. Bazı kamu kurumlarının ülke sathında yürüttükleri veya yürütmeyi planladıkları hizmetlerin daha verimli ve kontrollü yürütülmesini sağlamak amacıyla kurumsal yönden kendi bakış açılarına göre oluşturdukları bölgelere “Kamu Kurumlarının Hizmetleriyle İlgili Yönetim Bölgeleri” adı verilmektedir (Özçağlar, 2003: 10). Resmi bölgeler, devlet veya idari sınırları tarafından tanımlanmış alanlardır. Hizmet birimlerine göre Devlet Karayolları, Devlet Demiryolları, Devlet Su İşleri, Orman Genel Müdürlüğü gibi kurumlar hizmetlerini daha kolay götürebilmek için belirledikleri bölgelerdir. Bölgeler birbirine benzemez. Her kurum veya kuruluş kendi amacına uygun olarak hizmet bölgeleri oluşturabilmektedir (Bulut, 2002: 19; Özey, 2016: 98). İBBS uygulamaya konulmadan önce resmi kurumların ortaya koyduğu bölge sınıflandırmasında en çok dikkat çeken Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından Türkiye coğrafyasının 16 bölge şeklinde sınıflandırılmasıdır. Bu sınıflandırmada DPT ekonomi temelli planlara mekânsal boyut kazandırmak amaçlamıştır. Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi araştırmasının verilerine göre belirlenen bu sınıflandırma DPT’nin bölgelere yönelik kalkınma planlarını uygulamak amacıyla hazırlanmıştır (Ecemiş Kılıç ve Mutluer, 2004: 20). Ancak günümüzde DPT, her türlü plan ve projede İBBS uygulamasını esas alarak 26 bölgeye göre planlamalar yaptığı görülmektedir. İBBS, Türkiye’nin Avrupa Birliği müktesebatı kapsamında yapmış olduğu düzenlemelerden biridir. Ayrıca, 2011 yılında Kalkınma Bakanlığı kurulmasıyla DPT’nin işlevi yönetsel olarak değiştirilmiştir. DPT’nin görev ve yetkileri Kalkınma Bakanlığı tarafından yürütülmektedir.

1999 yılında Avrupa Birliği’ne (AB) Katılım Ortaklığı Belgesi’nin imzalanmasıyla Türkiye’nin AB adaylık süreci resmen başlamıştır. Türkiye AB ilişkilerinde veya AB ve diğer üye ülkeler arasında yapılan müzakerelerde temel esas ve hükümler devreye girmektedir (Doğan 2015:309). AB üyesi olmayı hedefleyen Türkiye’de uyum yasaları kapsamında yönetsel anlamda birçok düzenleme yapılmıştır. Katılım Ortaklığı Belgesi’nde belirtilen AB uyum süreci ve AB koşullarını sağlamak için hazırlanan program kapsamında; Türkiye’de İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS³) oluşturulmuştur (Resmi Gazete: 22.09.2002). Türkiye’nin NUTS adı verilen bu tür bir örgütlenmeye gitmesi bir anlamda zorunludur. Çünkü bir ülke AB’nin kaynaklarından ve fonlarından yararlanmak istiyorsa NUTS istatistik bölge sistematiğini oluşturmak zorundadır. AB’nin fonlarının önemli bir kısmı bölgesel gelişme amacıyla Düzey-2 istatistik bölge birimleri esas alınarak kullanılmaktadır (Övgün, 2007: 246-247). Türkiye’de her türlü istatistik kayıtların tutulması; nüfusun miktarı ve dağılımının tespit edilmesi için Avrupa Birliği İstatistik Ofisi⁴ (EUROSTAT) tarafından belirlenen Nomenclature of Territorial Units for Statistics⁵ (NUTS) standartları esas alınmaya başlamıştır (URL 2).

3.Eurostat ‘NUTS’ Uygulaması

Günümüz dünyasının en etkin teşkilatlarından biri olan Avrupa Birliği’nde inşa edilen sistem; güncel, güvenilir ve tarafsız istatistik verileri üzerine kurulmuştur. 1953’te Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu’nun (AKÇT) gereksinimlerini karşılamak amacıyla temeli atılan Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (EUROSTAT); ülke, bölge, şehir ve yerel ölçekte kıyaslama imkânı sunan ve sürekli güncellenen istatistik verileri ortaya koymaktadır. Söz konusu bu veriler; Avrupa genelinde ülke ve bölgeler arasında kıyaslama imkânı sunmaktadır. AB üye ve aday ülkelerin mevcut durumunu açıklayan EUROSTAT verileri; aynı zamanda sistemin denetimini sağlamaktadır. Bölgesel istatistiklerin toplanması,

³ Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS)

⁴ Statistical Office of the European Commission

⁵ İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması-İBBS

geliştirilmesi, bölgelerin sosyoekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve karşılaştırılabilir istatistiki bir veri tabanının oluşturulması amacıyla Avrupa Birliği genelinde EUROSTAT tarafından geliştirilen NUTS uygulaması kullanılmaktadır (Özel, 2003: 101). EUROSTAT'ın kuruluş ve gelişim aşaması; Avrupa Birliği'ne paralel bir çizgide ilerlemiştir.

Avrupa Birliği'nden ayrılmak üzere referanduma giden ve 2019 yılı içinde ayrılması beklenen İngiltere dâhil 28 üye devletten oluşan AB; 1951 tarihli Paris Antlaşması'yla kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ile doğmuştur. Ekonomik hedefler için bir araya gelen Avrupa ülkeleri; 1951'den günümüze bilimsel, sosyal ve kültürel alanlarda birlikte hareket etmek amacıyla antlaşmalar imzalamıştır. 1957 yılında Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) kurulmuştur. AET ve EURATOM 1967'de 'Füzyon' adı verilen bir anlaşmayla tek çatı altında birleşmiştir. 1986 yılında ise Avrupa Tek Senedi'nin (SEA) imzalanmasıyla AET Antlaşması değişmiş ve tek pazarı tanımının yolu açılmıştır. 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşmasıyla Avrupa Topluluğu (AT) adı altında AB resmen kurulmuştur. Bu anlaşmayla ekonomik bütünleşmenin yanında siyasal bütünleşme süreci başlamıştır. Avrupa entegrasyonun siyasal ve entegrasyon boyutunun tümünü ifade etmek amacıyla Avrupa Birliği kavramı kullanılır olmuştur (Koç, 2004: 57; Friedman, 2015:147). Maastricht Antlaşması'nda vurgulanan; ekonomik ve parasal birlik, ortak dış güvenlik politikası, adalet ve içişlerinde işbirliği' Avrupa Birliği'nin üç temel direğini oluşturmaktadır.

XX. yüzyılın ikinci yarısında Avrupalı devletlerin bir takım ekonomik hedefler için bir araya gelerek oluşturdukları topluluk; günümüzde dünya siyasetine yön veren bir güç haline gelmiştir. O günden bu güne AB politikalarının etkili bir şekilde belirlenmesi ve karar verme süreçlerinin doğru ve hızlı bir şekilde işlenmesini sağlamak amacıyla EUROSTAT'ın görev ve kapsamı düzenli olarak güncellenmiş ve bunlara yenilerini eklemiştir.

AB'nin çekirdeğini oluşturan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu; 1953'te Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu İstatistik Bölümü'nü oluşturarak verilerin kayıt altına alınmasını amaçlamıştır. 1959'da Avrupa Toplulukları İstatistik Ofisi adıyla EUROSTAT müstakil yapısıyla çalışmalara başlamıştır. İlk olarak tarımsal alanda istatistiki veriler yayımlayan EUROSTAT; 1961 ve 1963 arasında Avrupa Topluluğunda Kurulmuş Sanayilerin Sınıflaması (NICE⁶) sistemini geliştirmiştir. 1970 yılında hayata geçirilen Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması (NACE⁷); AB'de ekonomik faaliyetlerin çeşitli istatistiki sınıflamalarını göstermek için kullanılmıştır. 1974 yılında ise İstatistik veri tabanındaki ilk alan CRONOS veri bankası kurulmuştur. Bütün bu istatistiki sistemlerin geliştirilip dönüştürülmesiyle NUTS sınıflandırmasının yol haritası çizilmiştir. İlk olarak 1970'lerin başına EUROSTAT tarafından şekillendirilen NUTS sınıflandırması; her hangi bir hukuki dayanağı olmadan üye ülkeler arasındaki gayri resmi bir mutabakata göre oluşturulmuştur (Pamfil, 2003: 10; URL 3).

Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS) uygulaması AB'de sisteminin işleyişinde esas rol oynayan bölgeler politikasıyla doğrudan ilişkilidir. Avrupa'da 1960 itibariyle merkezle yerel yönetimler arasında yetki dağılımı ve ekonomik fonların yönetimi konusunda bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Yaşanan sorunları aşmak amacıyla 1975'ten itibaren AB coğrafyasında bölgesel politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. Söz konusu bölgesel politikaların uygulanmasını sağlamak amacıyla EUROSTAT tarafından belirlenen NUTS istatistiki bölgelerine göre hazırlanan veriler 1981 itibariyle haritaları ve listeleriyle birlikte yayımlanmaya başlamıştır (Anonim, 2002: 3; EUROSTAT, 2015: 4).

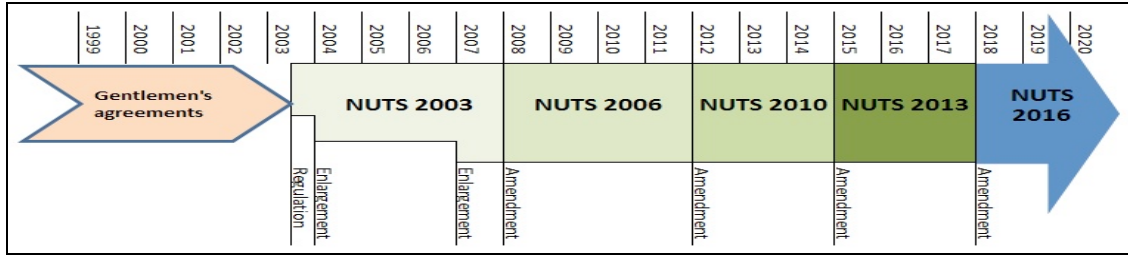
NUTS sistemi, AB ülkeleri ve aday ülkelerde; birliğin sağladığı yapısal fonların adil şekilde dağıtılması; bölge eksenli plan ve politikaların geliştirilmesi; bölgeler arası dengesizliğin ortadan kaldırılması; üye ülkeler ve bu ülkelerin bölgeleri arasında sosyoekonomik gelişmeler konusunda kıyaslama imkânı oluşturmak amacıyla geliştirilmiştir. Bölgesel politikalara paralel olarak ülke ve bölge bazında oluşturulan yapısal fonlarla ilgili yeni politikalar geliştirilmiştir. Avrupa Parlamentosu'nda

⁶ Nomenclature des Industries établies dans les Communautés Européennes

⁷ Nomenclature statistique des Activités économiques dans la Communauté Européenne

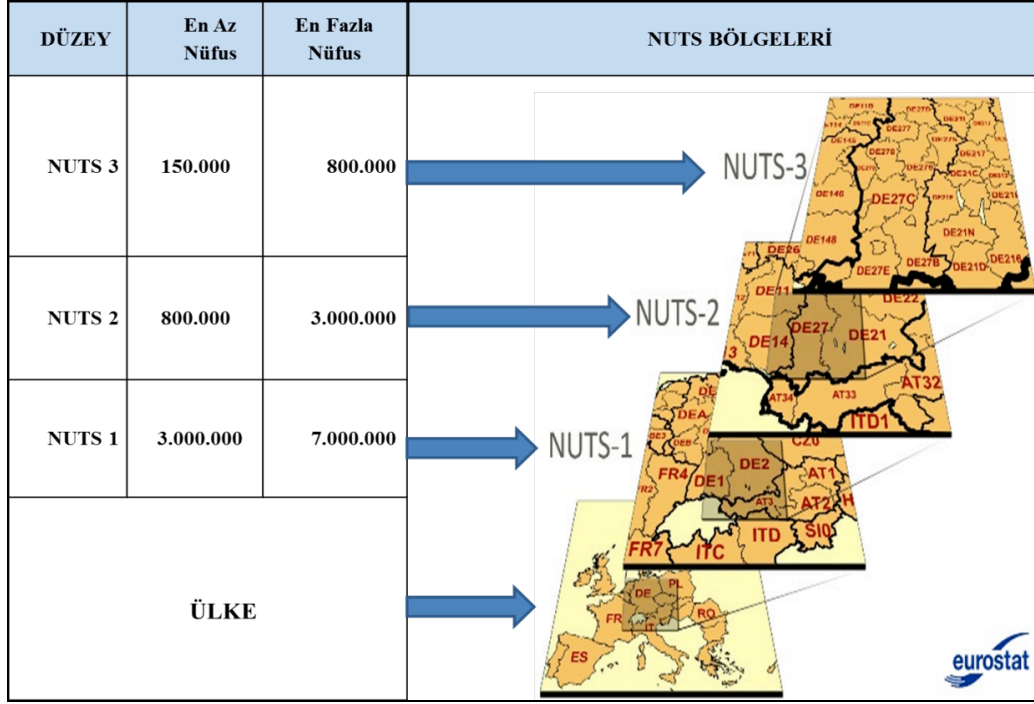
Yapısal Fonların görevleri hakkında 2052/88 sayılı Konsey Tüzüğü hazırlanarak 15 Temmuz 1988 tarih ve 2052/1988 sayılı Avrupa Birliği Resmi Gazetesi’de (Official Journal of the European Union: EEC) yayımlanmıştır (Regulation (EC): 15.07.1988; ; Arıkan, 2004: 39; EUROSTAT, 2015: 4; Taş, 2006:189; URL 4).

Yapısal Fonlar hakkında hazırlanan bu tüzük NUTS sistemini daha önemli bir konuma getirmiştir. EUROSTAT’ın daha aktif işlemesi için 1989 yılında İstatistik Program Komitesi kurulmuştur. İstatistiksel bilgi politikasının uygulanması için 1989-1992 dönemini kapsayan ilk program hazırlanmıştır. Üye devletler ile EUROSTAT işbirliğinde imzalanan anlaşmalarla sürekli güncellenen NUTS uygulanması; otuz yılı aşkın bir süreçte şekillenmiştir (Şekil:3).

Şekil 3:NUTS 1991-2016 revizyon süreci (Kaynak: <https://ec.europa.eu> :25.11.2018)

Genel anlamda NUTS uygulaması daha az kısıtlayıcı ve zamanla değişen bir yapıya sahiptir. Bu nedenle NUTS uygulamasının zaman zaman revize edilmiştir. 1981’den günümüze uzanan süreçte en kapsamlı dönüşüm 2003 yılında yapılmıştır. 3 yıllık bir hazırlık çalışmasına müteakip 1059/2003 sayılı NUTS hakkında Mevzuatın Avrupa Parlamentosu ve Konseyi tarafından 26 Mayıs 2003 tarihinde kabul edilmesiyle NUTS sisteminin kullanım alanı daha da genişlemiştir. Avrupa Parlamentosu’nun ortak bir istatistiki bölge birim sınıflandırmasıyla ilgili karar; 26.05.2003 tarihli ve 1059/2003 sayılı resmi gazetede (EC) yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Böylece AB üye ülkeler ve aday ülkelerin NUTS bölge sistematığının kullanılması AB mevzuatı kapsamında zorunlu hale getirilmiştir (EUROSTAT, 2015: 4; Avrupa Konseyi Resmi Gazetesi:26.05.2003; Şen,2004:9; Arıkan,2004: 39; URL 5). NUTS uygulaması; NUTS Düzey-1, NUTS Düzey-2 ve NUTS Düzey-3 olarak adlandırılan 3 katmanlı hiyerarşik bir bölge sınıflandırma sisteminden oluşmaktadır. NUTS sınıflandırması kapsamında AB üye ülkeleri önce NUTS-1 bölgelerine ayrılmıştır. NUTS-1 bölgeleri kendi içlerinde NUTS-2 bölgelerine ayrılmıştır. NUTS-2 bölgeler ise NUTS-3 bölgeleri şeklinde bölünmüştür (URL 6). NUTS uygulamasında; NUTS bölgelerinin büyüklüğü için minimum ve maksimum nüfus eşikleri tanımlanmıştır. NUTS Düzey-3 bölgeleri için olması gereken en az nüfus miktarı 150.000 olarak belirlenmiştir. Düzey-2 için 800.000, Düzey-1 için ise 3.000.000 nüfus eşiği minimum sınırdır (Şekil: 4). Bu sınıflandırma ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir. Mesela NUTS 3 düzeyinde bulunan İspanya’nın Madrid ve Barselona bölgeleri; İtalya’nın Milano, Roma, Napoli bölgeleri ve Berlin’de 3 milyondan fazla insan yaşamaktadır. Almanya, Belçika, Avusturya, İngiltere, Yunanistan’da NUTS 3 düzeyinde bulunan birçok bölgede 50.000’den az insan yaşamaktadır (URL 7). NUTS sisteminin uygulayan AB ülkelerinde niceliksel anlamda farklılıklar bulunmaktadır. Bu nedenle NUTS I ve NUTS II; NUTS I ve NUTS III; NUTS II ve NUTS III düzeylerinin kullanım şekli ülkeden ülkeye değişebilir.

Şekil 4:Avrupa Birliği İstatistikî Bölge Birimleri NUTS Bölgeleri Eşikleri. (Kaynak: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> : 10.11.2018 verileri derlenerek tarafımızdan hazırlanmıştır)

Karşılaştırılabilir büyüklükteki bölgelerin hepsinin aynı NUTS düzeyinde görünmesini sağlama amacına rağmen, her seviye hala nüfus bakımından büyük farklılıklar gösteren bölgeler içermektedir. Coğrafi, sosyoekonomik, tarihi, kültürel veya çevresel koşullar söz konusu olduğunda istisnalar vardır. Bir yerin coğrafi potansiyeli dolaylı olarak o bölgenin nüfus büyüklüğünü ortaya koymaktadır. Nüfusla birlikte sosyoekonomik yapı, kültürel yapı ve söz konu bölgenin gelişmişlik durumu esas alınmıştır. Ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren komşu iller; bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri dikkate alınarak hiyerarşik bir bölge sistemi oluşturulmuştur. Bu nedenle AB ülkelerinde NUTS Tipolojisi, coğrafya çalışmalarına yeni bir yaklaşım getirmiştir (Brakman vd 2006:2; URL 8).

Avrupa bölgesel istatistiklerinin toplanması, geliştirilmesi ve uyumlaştırılmasında kullanılan bu sistemde; NUTS-1 düzeyi büyük ölçekli sosyoekonomik bölgeleri ihtiva ederken; NUTS-2 bölgesel politikaların uygulandığı ana bölgeleri içermektedir. Bütün istatistiksel veriler ve kalkınma planları Düzey-2 bölgeleri esas alınarak hazırlanmaktadır. NUTS-3 ise Özel teşhisler için küçük bölgeleri kapsamaktadır. 1 Ocak 2018'den itibaren geçerli olan NUTS 2016 sınıflandırmasında; NUTS-1'de 104 bölge, NUTS-2'de 281 bölge ve NUTS-3 seviyesinde 1.348 bölgeden oluşmaktadır (URL 9).

3 kademeli bir bölgesel sınıflama şeklinde dizayn edilen NUTS uygulamasında; İstatistikî talebi yerel düzeyde karşılamak için EUROSTAT; 2003 yılı itibariyle NUTS ile uyumlu Local Administrative Units⁸ (LUA) bölge birimlerini oluşturmuştur. Yerel idari birimler LUA düzeyi dikkate alındığında NUTS uygulamasının 3 düzeyi bölgesel, 2 düzeyi ise yerel ölçekli olmak üzere 5 düzeyli hiyerarşik bir yapıya dönüşmüştür. EUROSTAT terminolojisinde NUTS-1, NUTS-2 ve NUTS-3 olarak adlandırılan ilk kademe; alan yönetimini kapsadığı için 'bölgesel' düzey kategorilerini oluşturmaktadır. Diğer 2 kademe NUTS-4 ve NUTS-5 ise yerleşme yönetim birimlerinin kapsadığı için 'yerel' kademeler olarak kabul edilmiştir. LUA birimleri; NUTS-3 düzeyinin alt kademelerini oluşturmaktadır (Tablo: 2). NUTS uygulamasının temel unsurunu oluşturan söz konusu LAU'lar; Avrupa Birliği belediyelerini ve

⁸ Yerel İdari Birim Sınıflaması: YİB

topluluklarını içermektedir. Mahalli idare birimleri esas alınarak oluşturulan LUA bölgeleri aynı zamanda NUTS bölge sistematğinde yapılan en kapsamlı revize işlemidir.

LAU Düzey-1 kategorisi NUTS Düzey-4'e karşılık gelmektedir. LAU-2 kategorisinde ise beldeler ve belediyesi olmayan köyler esas alınmakta olup NUTS-5 düzeyine karşılık gelmektedir (Tablo:2). NUTS-5 düzeyinde bölgeler; daha çok nüfus ve kentleşme derecesine odaklanarak tanımlanmıştır. İlçe, belediye ve kırsal alanlar esas alınarak oluşturulan LAU bölge birimleri; NUTS tipolojinin çerçevesini biraz daha genişletmiştir (URL 10). Üye Devletlerin tüm ekonomik bölgesini kapsayan NUTS 3 düzeyinin bir alt kademesini oluşturan LAU'lar; 2016 yılına kadar 2 düzey şeklinde kategorize edilmiştir. EUROSTAT göstergelerinde 2017 yılı itibariyle LUA-1 düzeyi ve LUA-2 Düzeyi birleştirilerek tek bir başlık altında 'LAU' şeklinde sınıflandırılmaya başlamıştır (URL 11).

EUROSTAT, AB politika yapıcılarının uyum ve bölgesel kalkınma politikaları bağlamında, NUTS verilere olan ihtiyacı karşılamak için bir dizi düzenleme yaparak bölgesel tipolojide yayınlanan istatistiklerin çeşitliliğini genişletmiştir. Bu kapsamda 2014 yılında EUROSTAT tipolojileri NUTS Yönetmeliğine entegre etmeyi amaçlayan Territorial typologies⁹ (TERCET) adında bir yasal girişim başlatmıştır. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'nun inovatif yürütme desteğinin uygunluğunu tanımlamak için yerel yönetim birimlerinin (LAU) şehirleşme derecesini kapsayan tüzük 11.03.2014 tarih ve 522/2014 sayılı Tüzük resmi gazetede (EC) yayımlanarak uygulamaya geçmiştir. (Avrupa Konseyi Resmi Gazetesi: 11.03.2014). NUTS uygulamasının en temel ve en esas tipolojileri kapsayan TERCET şu şekilde kategorize edilmiştir.

BÖLGESEL DÜZEYDE (NUTS 3):

A. Kentsel-kırsal tipoloji

1. Ağırlıklı olarak kentsel bölgeler
2. Orta bölgeler
3. Ağırlıklı olarak kırsal bölgeler

B. Büyükşehir tipolojisi

1. Büyükşehir bölgeleri
2. Büyükşehir olmayan bölgeler

C. Kıyı tipolojisi

1. Sahil bölgeleri
2. Kıyı olmayan bölgeler

YEREL DÜZEYDE (LAU):

A. Kentleşme derecesi¹⁰ (DEGURBA)

1. Kentsel alanlar
 - a. Şehirler
 - b. Kasabalar ve banliyöler
2. Kırsal bölgeler

B. İşlevsel Kentsel Alanlar¹¹ (FUA)

1. Şehirler ve çevresi (Cities plus their)
2. Komütasyon bölgeleri (Commuting zones)

C. Kıyı bölgeleri

1. Kıyı bölgeleri
2. Kıyı olmayan alanlar (URL 12).

⁹ Bölge Tipolojileri

¹⁰ Degree of urbanisation

¹¹ Functional Urban Areas

Üye Devletlerin tüm ekonomik bölgesini kapsayan NUTS 3 bölgelerinin bir alt bölümünü oluşturan LAU düzeyi; veri mevcudiyeti ve politika uygulama kapasitesi gibi nedenlerden dolayı idari bir sınıflamadır. LUA bölgeleri; İşlevsel Kentsel Alanlar, Kıyı bölgesi ve Kentleşme derecesi sınıflandırması olmak üzere TERCET'te yer alan yerel seviye tipolojilerinin uygulanmasının sistematize edilmiş şeklidir. LAU birimleri dönem içerisinde sık sık değişikliğe uğramaktadır. Bu nedenle EUROSTAT her yılın sonuna doğru güncellenmiş bir LUA listesi yayımlamaktadır. NUTS uygulamasının detaylarını ortaya koyan 'TERCET Tüzüğü' 18 Ocak 2018 tarihinde ile bir kez daha revize edilmiştir (URL 13). Ayrıca, NUTS Düzey-4'e karşılık gelen LAU-1 kategorisi; aynı zamanda Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nün (OECD) yerel düzeydeki istatistiksel ve yönetsel sınıflamasına denktir.

NUTS uygulaması istatistiksel bir veri sistemi olmakla birlikte; Avrupa Birliği bölgeselleşme süreci ve Bölgeler Avrupası söyleminin haritalar üzerindeki görünümünü yansıtmaktadır. Bu anlamda NUTS uygulaması AB 'Avrupa Yerel Özerklik Şartı' ve 'Bölgeselleşme Şartı' ile doğrudan bağlantılıdır. NUTS uygulamasının anlaşılması için bu araçların yapılandırma sürecini kısaca izah etmek gerekmektedir.

3.1.NUTS Uygulaması ve Bölgeler Avrupası

1980'li yıllar itibarıyla AB çatısı altında 'karar sürecinde' yerel ve bölgesel yönetimler ön plana çıkmaya başlamıştır. Avrupa'da hedeflenen bölgeselleştirme planının hayata geçirilmesi amacıyla yapılan düzenlemeler; birlik içerisinde bölgeselleştirme, bölgecilik ve bölge düzeyinde bir kavram karışıklığına yol açtığı görülmektedir. Bu karmaşa 'Bölgeler Avrupası' veya 'Kentler Avrupası' şeklinde spot ifadelerle çözmeye çalışılmaktadır. Bölgeler Avrupası üye devletlerin birden çok yerel alanını kapsayan birimleri ifade etmektedir (Mengi, 1998: 43). Birliğe üye ülkelerde bölgelerin belirlenmesinde; Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, Bölgeselleşme Şartı, Bölgeler Komitesi, NUTS, Stratejik Bölge Planları ve ilgili projeler, Birlik fonları, üye olacak ülkeler için İlerleme Raporları ve Katılım Ortaklığı Belgeleri vb. hukuki, idari, ekonomik, plan ve teknik organizasyondan oluşan bir dizi araç kullanılmaktadır (Sert, 2012: 129).

AB'nin en önemli referanslarından biri olan 'Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı' 1985'te Avrupa Konseyi tarafından üye ülkelerin onayına sunulmuştur. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı: Yerel makamların, kanunlarla belirlenen sınırlar çerçevesinde, kamu işlerinin önemli bir bölümünü kendi sorumlulukları altında ve yerel nüfusun çıkarları doğrultusunda düzenleme ve yönetme hakkı olduğunu belirtir (Keleş, 2012: 56). Bu ifadeler net bir şekil özerk yönetim anlayışını tanımlamaktadır. Nitekim AB'yi oluşturan ülkeler yerel ve bölgesel yönetim sistemleri açısından iki kümeden oluşturmaktadır. Maastricht Antlaşması'nda özellikle vurgulanan Yerindelik ilkesi; yerel ve bölgesel yönetimlere daha çok yetki kazandırarak özerkliklerinin artırılmasını öngörmektedir. Antlaşmanın 198 a-c maddesinde: Bölgeler çoğunluğun, rekabetin, iş ve güç dağılımının, şeffaflığın, demokrasinin, ahlak bilincinin, sorunların çözümünün, entegrasyonun, siyasal kararların yasallığının ve etkinliğin garantisini olarak görmektedir (Apan, 2004a: 40-41). Devlet yapılanmasındaki hiyerarşiyi devre dışı bırakarak kararların özerk yapı içerisinde alınması hedeflenmiştir. Farklı Avrupa ülkelerinde gerçekleştirilen reformların ortak noktası merkezden çevreye daha fazla yetki aktarımı ve en uygun yerel yönetim büyüklüğü ve birimlerinin oluşturulması şeklinde özetlenebilir (Eliçin Arıkan; 2004: 46). 'Bölgesel Özerklik Şartı'nı somut olarak uygulamayı hedefleyen AB; 1996 Konferansı'nın sonuç bildirisinde 'yerel özerklik' ilkesinin Birlik antlaşmasında da yer almasını önermiştir (Keleş, 1999: 29). AB'ye üye ve aday ülkelerinden bazıları yerel ve bölgesel yönetimler konusunda yasal düzenlemeler yapmıştır. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nı 1992 yılında yasa ile onaylayan Türkiye; 11 maddeye şerh koymuştur. Ayrıca İtalya, İspanya gibi bazı AB üyesi ülkeler de bu düzenlemeye şerh düşmüştür.

AB Parlamentosu'nun 1988'de kabul ettiği Bölgeselleşme Şartı; Avrupa Yerel Özerklik Şartı'nın bir devamı niteliğindedir. Avrupa Birliği'nde bölgesel yönetimler, özerkleşme ve yerelleşme konusunda 1990 sonrasında yeni bir süreç başlamıştır. Avrupa Parlamentosu'nun 24 Nisan 1993 tarihinde aldığı bir kararla kurulan Bölgeler Komitesi¹²; yerel ve bölgesel yönetimlerin AB düzeyinde etkin şekilde söz sahibi olması sağlanmıştır (Keleş, 2000: 79; URL 14). Bölge kavramı biraz daha kapsamlı hale getiren ve

¹² Committee of the Regions)

lokal ölçeğe indirgeyen Bölgeler Komitesi; Birliğin bölgeler ve bölgeselleştirmeyle ilgili en önemli organıdır. AB üyesi 28 devletin bölge başkanları, belediye başkanları veya bölge ve şehirlerin seçilmiş temsilcilerinden oluşan 350 üyesi bulunmaktadır. Danışma organı niteliğinde faaliyet yürüten Bölgeler Komitesi resmi olarak yaptırım gücü olmasa da 1994'den beri siyasi anlamda kararların ve politikaların yönlendirilmesinde etkin şekilde rol almıştır (URL 15). Maastricht Antlaşması ve 1996'da yapılan hükümetlerarası konferans kararları; Birlik kurumlarıyla üye ülkelerin yerel ve bölgesel yönetimleri arasındaki ilişkilerin akışını belirlemiştir. Maastricht Antlaşması'nın kabul edilmesine müteakip yapılan anlaşmalarla EUROSTAT'ın görev alanı genişletilmiştir.

Avrupa Birliği bölgesel politikaların belirlenmesinde ve Avrupa Komisyonunun Konseye sunduğu raporlarda; bölgeler arası gelişmişlik düzeyleri saptanırken kullanılan göstergeler ve istatistiki değerler NUTS esaslıdır (Şen, 2004: 11). NUTS uygulaması lokal ölçekli bölgelerin üretim, tüketim, ticaret ve nüfus özelliklerinin belirlenmesi ve planlanması ekonomik gelişim ve standartların tespit edilmesi açısından oldukça önemlidir. Aynı zamanda AB'de hangi fonun hangi düzeydeki bölge için kullanılmasını konusunda yol haritasını NUTS bölgelerine göre belirlemektedir.

4. 'NUTS' Türkiye Uygulaması 'İBBS'

AB aday statüsündeki ülkelerden biri olan Türkiye, NUTS bölge sistematüğını 2002 yılında hayata geçirmiştir. Ancak NUTS sınıflaması AB'ye üye ülkelerde kullanılmaktadır. Aday ülkelerde ise her ülkeye özgü geliştirilen sınıflama ismi kullanılmaktadır. 1999'da Avrupa Birliği'ne Katılım Ortaklığı Belgesi'nin imzalanmasıyla Türkiye'nin AB adaylık süreci başlamıştır. AB uyum yasaları kapsamında yönetsel anlamda birçok düzenleme yapılmıştır. Türkiye'de her türlü istatistiki kayıtların tutulması ve ekonomik fonların dağılımını tespit etmek amacıyla EUROSTAT tarafından uygulanan NUTS standartlarını esas alan çalışmalar 2001 yılında başlamıştır. Türkiye'de 2002'de hayata geçirilen İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS), AB müktesebatına uyum sürecinin önemli aşamalarından biridir.

İBBS uygulaması AB adaylık sürecindeki uyum yasaları ile doğrudan ilişkilidir. Bu noktada Türkiye'nin AB süreci 1964'ten bu yana yürürlükte olan Ortaklık Anlaşması ile başlamıştır. 1987 yılında Topluluğa üye olmak için başvuruda bulunan Türkiye'nin bu girişimi 1989'da Avrupa Komisyonu tarafından kabul edilmiştir. 1995'te Türkiye-AB arasında gümrük birliği tesis edilmiştir. 1999'da Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye aday ülke statüsü verilmiştir. 8 Mart 2001 tarihinde ise Avrupa Konseyi tarafından Katılım Ortaklığı Belgesi onaylanarak Türkiye'nin adaylığı resmi olarak teyit edilmiştir. 2005 yılında Türkiye ile katılım müzakereleri fiili olarak başlamıştır (Anonim, 2000:16; URL 16).

NUTS uygulaması Birliğin karar sürecinde, üye ülkeler ve aday ülkeler için önemli referanslardan biridir. Türkiye'de üretilen istatistiki verilerin iyileştirilmesi, geliştirilmesi, bölgesel istatistiklerin toplanması, bölgelerin sosyoekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemi'ne uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması amacıyla 2002 yılında Ülke genelinde İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması¹³ (İBBS) oluşturulmuştur (Anonim, 2013:3; Anonim, 2017: 15). İBBS; Bakanlar Kurulu'nun 2002/4720 sayılı kararıyla 22.09.2002 tarih ve 24884 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş olan mekânsal üniteler bütünüdür (Resmi Gazete: 22.09.2002). Türkiye'de İBBS sınıflandırılması; NUTS uygulamasında olduğu gibi 3 aşamalı bir hiyerarşik yapı üzerine kurulmuş bölge sistemidir. Düzeyler; illerin ve il gruplarının bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. İBBS uygulamasının tabandan başlayarak ele alınması sistemin daha net bir şekilde anlaşılmasını sağlayacaktır. Düzey-3 kademesinde 81 il, Düzey-2 kademesinde komşu illerin gruplandırılmasıyla 26 bölüm oluşturulmuştur. 26 bölümün gruplandırılmasıyla 12 bölgeden oluşan Düzey-1 kademesi meydana getirilmiştir (Tablo: 1).

NUTS sistemini uygulayan AB ülkelerinde bölgeler işlevlerine ve yapılarına göre planlama bölgeleri, yönetim bölgeleri, sınır ötesi bölgeler, bağımsız bölgeler, türdeş bölgeler ve kutuplaşmış bölgeler biçiminde şekillenmiştir (Mengi, 2001: 23). İBBS, birkaç ilin kümelenmesiyle oluşmuş, ilden daha geniş ölçekli bir coğrafi alanı ifade etmektedir (Parlak ve Özgür, 2002: 256).

¹³ Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS)

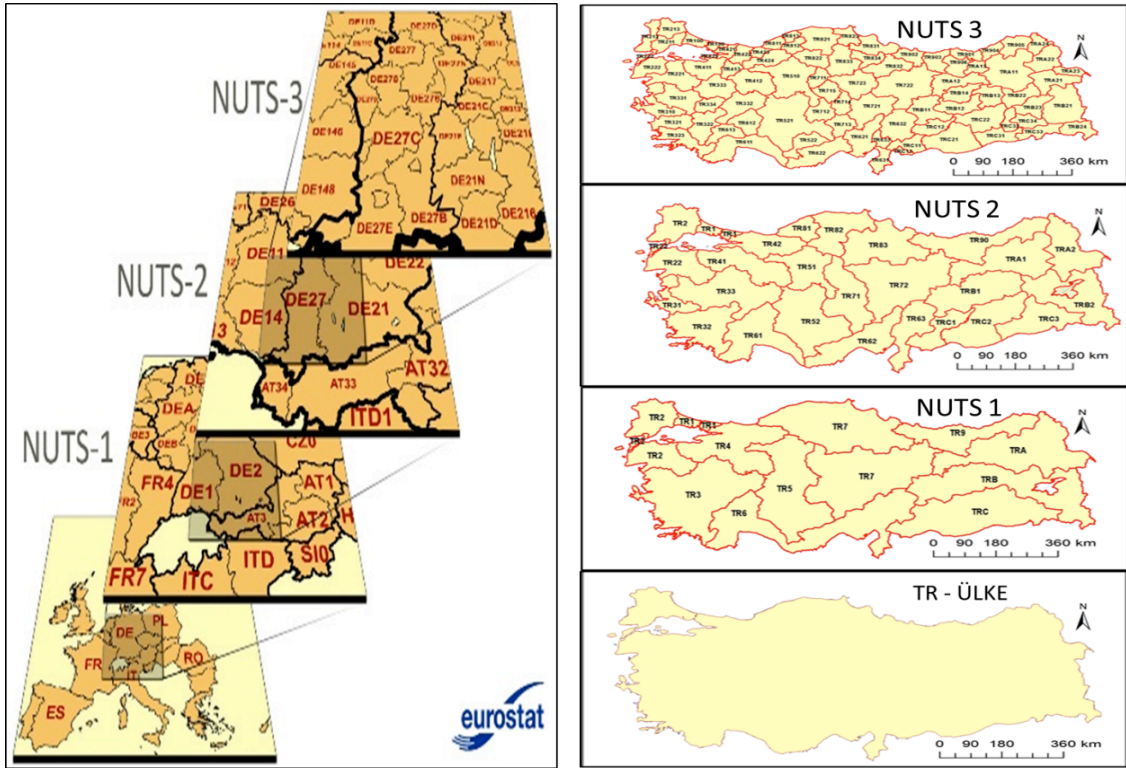
NUTS sınıflandırmasının bir üye ülkeye uygulanması birkaç aşamada gerçekleştirilmektedir. Öncelikle ülkenin idari yapısının analizi yapılmakta, sonra mevcut idari düzeylerde veri toplanıp toplanmadığı tespit edilmektedir. Daha sonra mevcut idari düzeyler genellikle nüfus büyüklükleri açısından incelenmekte ve NUTS hiyerarşisinde nereye karşılık geldiğine bakılmaktadır (Acar, 2008: 85). Türkiye’de İBBS-2 ve İBBS 1 düzeylerine karşılık gelecek bir idari bölünme bulunmadığından, Düzey-3’de yer alan illerin gruplandırılarak daha üst düzeylerin elde edilmesi yoluna gidilmiştir. Bu durumda gruplamanın hangi yöntemle yapılacağı sorusu gündeme gelmiştir. Bu kapsamda, İBBS sınıflandırmasında Kuramsal Bölgeleme Yaklaşımları, Bölgesel Kalkınma Planları, Coğrafi Bölgeler ve Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi dikkate alınmıştır. (Acar, 2008: 91) Türkiye’deki illerin ortalama nüfusu, AB’deki NUTS 3 düzeyi ortalamasına daha yakındır. Mevcut idari yapı nüfus büyüklüğü açısından incelendiğinde, iller NUTS 3 düzeyi ile örtüşmektedir. Bu nedenle, ülkemizde iller İBBS Düzey-3 olarak kabul edilmiştir [DPT, 2001; Acar, 2008: 89; Taş, 2006: 55).

1. DÜZEY		2. DÜZEY		3. DÜZEY		1. DÜZEY		2. DÜZEY		3. DÜZEY			
Bölge Kodu	Bölge Adı (12 Bölge)	Bölge Kodu	Bölge Adı (26 Alt Bölge)	Bölge Kodu	Bölge Adı (81 İl)	Bölge Kodu	Bölge Adı (12 Bölge)	Bölge Kodu	Bölge Adı (26 Alt Bölge)	Bölge Kodu	Bölge Adı (81 İl)		
TR1	Istanbul	TR10	Istanbul alt bölgesi	TR100	Istanbul	TR8	Batı Karadeniz	TR81	Zonguldak alt bölgesi	TR811	Zonguldak		
TR2	Batı Marmara	TR21	Tekirdağ alt bölgesi	TR211	Tekirdağ					TR82	Kastamonu alt bölgesi	TR812	Karabük
				TR212	Edirne							TR813	Bartın
				TR213	Kırklareli				TR821			Kastamonu	
		TR22	Balıkesir alt bölgesi	TR221	Balıkesir				TR822	Çankırı			
TR222	Çanakkale			TR823	Sinop								
TR3	Ege	TR31	Izmir alt bölgesi	TR310	Izmir			TR83	Samsun alt bölgesi	TR831	Samsun		
				TR321	Aydın					TR832	Tokat		
				TR322	Denizli					TR833	Çorum		
		TR32	Aydın alt bölgesi	TR323	Muğla			TR834	Amasya				
				TR331	Manisa			TR901	Trabzon				
		TR33	Manisa alt bölgesi	TR332	Afyonkarahisar			TR902	Ordu				
TR333	Kütahya			TR903	Giresun								
TR334	Uşak			TR904	Rize								
TR411	Bursa			TR905	Artvin								
TR4	Doğu Marmara	TR41	Bursa alt bölgesi	TR412	Eskişehir	TRA	Kuzey Anadolu	TRA1	Erzurum alt bölgesi	TR413	Bilecik	TRA11	Erzurum
				TR421	Kocaeli					TRA12	Erzincan		
				TR422	Sakarya					TRA13	Bayburt		
		TR42	Kocaeli alt bölgesi	TR423	Düzce			TRA21	Agri				
				TR424	Bolu			TRA22	Kars				
				TR425	Yalova			TRA23	Iğdir				
TR5	Batı Anadolu	TR51	Ankara alt bölgesi	TR510	Ankara	TRA24	Ardahan						
				TR521	Konya alt bölgesi	TRB11	Malatya						
				TR522	Karaman	TRB12	Elazığ						
TR6	Akdeniz	TR61	Antalya alt bölgesi	TR611	Antalya	TRB13	Bingöl						
				TR612	Isparta	TRB14	Tunceli						
				TR613	Burdur	TRB21	Van						
		TR62	Adana alt bölgesi	TR621	Adana	TRB22	Muş						
				TR622	Mersin	TRB23	Bitlis						
		TR63	Hatay alt bölgesi	TR631	Hatay	TRB24	Hakkari						
TR632	Kahramanmaraş			TRC11	Gaziantep								
TR633	Osmaniye			TRC12	Adıyaman								
TR7	Orta Anadolu	TR71	Kırıkkale alt bölgesi	TR711	Kırıkkale	TRC13	Kilis						
				TR712	Aksaray	TRC21	Şanlıurfa						
				TR713	Niğde	TRC22	Diyarbakır						
				TR714	Nevşehir	TRC31	Mardin						
				TR715	Kırşehir	TRC32	Batman						
		TR72	Kayseri alt bölgesi	TR721	Kayseri	TRC33	Şırnak						
				TR722	Sivas	TRC34	Siirt						
				TR723	Yozgat								
TR9	Doğu Karadeniz	TR90	Trabzon alt bölgesi										

Kaynak: 22 Eylül 2002 tarih ve 24884 sayılı Resmi Gazete ve TÜİK verileri derlenerek tarafımızdan hazırlanmıştır.

İstatistiki Bölge ve İdari Bölünüş sınıflamasında yer alan kod ve tanımların bilinmesi TÜİK verilerin yorumlanmasında anahtar bir işleve sahiptir. İBBS Kodu: TR322 (Denizli) örneğinde olduğu gibi harf ve rakamlar bütünleşmesinden oluşan 5 basamaklı hiyerarşik bir kodlama sisteminden

oluşmaktadır. İlk 2 basamak Türkiye’yi simgeleyen ‘TR’ harflerinden oluşmakta olup; NUTS kapsamında ülke düzeyine denk düşmektedir. 3. Basamak 1’den 9’a kadar sıralanan bölgeler TR1, TR2, TR3 şeklinde kodlanan TR harfinin sonundaki rakamdan oluşmaktadır. Kodlama sistemindeki 3.basamakta rakamlar 9’a kadar kullanıldığı için 10. bölge, 11. Bölge ve 12. Bölge kodlarında TR simgesinden sonra; TRA, TRB ve TRC şeklinde A-B-C şeklinde 3 harflerinin simgesiyle kodlanmıştır. İBBS Düzey-1’de yer alan 12 bölge birimleri bu şekilde kodlanmıştır. İBBS Düzey-2’de yer alan 26 bölge biriminin simgeleri ise kodlama hiyerarşinde 4. Basamağı oluşturmaktadır. 4. Basamakta her 1. düzeyde bölge birimi değiştiğinde 0 veya 1’den başlayarak artan rakamlar; TR10, TR21, TR22 vb. şekilde simgelemektedir. İBBS Düzey-3’de yer alan 81 ilin simgeleri ise kodlama hiyerarşinde 5. Basamağını oluşturmaktadır. 5. Basamak TR100 İstanbul, TR632 Kahramanmaraş, TR322 Denizli, TR331 Manisa, TR332 Afyonkarahisar, TR333 Kütahya şeklinde illeri simgelemektedir (Anonim,2012:5; URL 17). Türkiye’de iller genellikle plaka kodu veya alfabetik sıraya göre dizilirken; İBBS’deki 5 basamaklı bu kodlama sistemi EUROSTAT kriterlerine göre oluşturulduğu için bölgelerin bu şekilde sıralanmıştır (Tablo: 1).

Şekil 5: EUROSTAT NUTS uygulaması ve TÜİK İBBS uygulaması. (Kaynak: EUROSTAT, TÜİK, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> ve www.tuik.gov.tr; verileri derlenerek tarafımızdan oluşturulmuştur.

Türkiye’de oluşturulan İBBS uygulamasında, bölge ve bölümlerin belirlenme sürecinde idari bütünlük korunurken iller arasındaki fonksiyonel bağ, coğrafi durum, istatistiki verilerin toplanması, plan ve projelerin uygulanabilirliği dikkate alınmıştır. Nitekim İBBS sınıflandırması 3 temel prensip göz önüne alınarak oluşturulmuştur. İlki, NUTS öncesi AB üyesi olan veya adaylık statüsündeki her ülkenin coğrafi şartları ve potansiyele bağlı olarak çizilen mevcut bölge sınıflamasıdır. İkinci kıstas ise planlamaya yönelik hedeflerin uygulanması amaçlayan benzer potansiyele ve doğal kaynaklara sahip alanların bir araya getirilmesidir (Şekil:5). Mesela tarım alanları ve tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu alanlar, benzer ekonomik faaliyet alanlarını oluşturmaktadır. Nüfus NUTS bölgelerinin oluşturulmasında esas alınan ana kriterden biridir. İBBS bölge sistematığına geçilmesiyle birlikte Türkiye’deki tüm kamu kuruluşları teşkilat yapılarını bu bölgelere göre oluşturulmaya başlanmıştır. Bu noktada Türkiye’de

kalkınma planları da İBBS bölge sistematiğine göre yapılmaya başlamıştır. NUTS uygulamasıyla Türkiye, yaklaşık 40 yıldır uygulamakta olduğu bölgesel gelişme model, politika ve araçlarını bir yana bırakarak yeniden bir yapılanma içine girmiştir. Bu yeni yapının ana kütesini Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA) oluşturmaktadır (Berber ve Çelepçi, 2005: 146). İBBS Düzey-2 seviyesindeki şu anda faaliyetlerini sürdüren 26 Bölgesel Kalkınma Ajansı (BKA) özellikle ekonomik anlamda bölgesel politikaların yürütülmesini üstlenmektedir. Kalkınma ajansları, birçok Avrupa ülkesinde 1950’li yıllardan bu yana bölgesel düzeyde bölgenin ekonomik kalkınmasını sağlamak ve bölgesel faaliyetleri örgütlemek ve geliştirmek üzere faaliyet gösteren kurumlardır. Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA) sektörel ve genel kalkınma problemlerini belirler, bunların çözümüne yönelik olanakları saptayarak projelendirir. Uygulanan projeleri destekler (URL 18). Kuruluş gerekçeleri ve yerine getirdiği hizmetler paralelinde BKA’larla ilgili birçok tanımlama söz konusudur. Kalkınma ajansları; merkezi hükümetlerden bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin girişimcilik potansiyelini geliştirip canlandırmak amacıyla oluşturulmuş kamunun ve özel sektörün finanse ettiği kuruluşlardır (Berber ve Çelepçi, 2005: 146).

İstatistiki Bölge ve İdari Bölünüş sınıflama terminolojisinde; İBBS-1, İBBS-2 ve İBBS-3 olarak adlandırılan ilk kademe; alan yönetimini kapsadığı için ‘bölgesel’ düzey kategorilerini oluşturmaktadır. Diğer 2 kademe YİB-4 ve YİB-5 ise yerleşme yönetim birimlerini kapsadığı için ‘yerel’ kademeler olarak kabul edilmiştir. Yerel İdari Birimler İBBS-3 düzeyinin alt kademelerini oluşturmaktadır (Tablo:2). EUROSTAT Yerel İdari Birim sınıflamasındaki LAU-1 kriterlerine göre tanımlanan Yerel İdari Birimler Düzey-1 (YİB-1) kategorisi ilçeleri esas almaktadır. AB Yerel İdari Birim sınıflamasındaki LAU-2 kriterlerine göre tanımlanan Yerel İdari Birimler Düzey-2 (YİB-2) ise belediyeler ve belediyesi olmayan köyleri simgelemektedir. Yerel idari birimler (YİB) düzeyi dikkate alındığında İBBS uygulamasının 3. düzeyi bölgesel, 2. düzeyi ise yerel ölçekli olmak üzere 5 düzeyli hiyerarşik bir yapıdan oluşmaktadır.

Tablo 2: NUTS uygulaması, Türkiye İBBS uygulaması, Mülki İdare ve Mahalli İdare Birimlerinin Coğrafi Terminoloji Temelinde bütünleşmesi.				
COĞRAFİ TERMINOLOJİ	EUROSTAT NUTS	TÜİK İBBS	MÜLKİ İDARE	MAHALLİ İDARE
ÜLKE	ÜLKE	ÜLKE		
7 BÖLGE	NUTS-1	İBBS -1 (12 Bölge)		
21 BÖLÜM	NUTS-2	İBBS -2 (26 Bölüm)		
YÖRE	NUTS-3	İBBS -3 (81 İl)	İL	30 Büyükşehir ve 51 İl Belediyesi
KESİM	NUTS -4 (LAU-1)	YİB-1 (957 İlçe)	İLÇE	İlçe Belediyeleri
ALAN	NUTS -5 (LAU-2)	YİB-2 Belediyeler ve köyler (37.176)	KÖY	Belde ve Köyler

Kaynak: Özçağlar, 2003: 12; www.tuik.gov.tr; 10.11.2018; <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> :20.10.2018; <https://biruni.tuik.gov.tr> : 20.12.2018 kaynakları derlenerek tarafımızdan hazırlanmıştır.

Mekânı ünitelere ayırarak inceleyen coğrafya bilimi; çalışma sahalılarının sınıflandırılmasında kendine özgü bir terminoloji oluşturmuştur. Coğrafi bölgeler konusunda çeşitli tanımlamalar ve sınıflandırmalar yapılsa da çalışmaların genellikle 5 ana basamak üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bölge (Region) → Bölüm (Sub-region) → Yöre (District) → Kesim (Areas) → Alan (Sub-area, Habitat) şeklinde iç içe geçmiş 5 basamaklı hiyerarşik bölge sınıflandırması; NUTS 5 uygulaması ile şekilsel olarak örtüşmektedir. Coğrafi çalışmalarda nüfusla ilgili verilerin analizinde bu terminoloji

kullanılmaktadır. İBBS sınırları ve isimlendirilmesi coğrafi açıdan önemli tartışmalara neden olsa da sınıflandırma katmanlarının coğrafi terminolojiye genel itibariyle örtüşmekte olduğu görülmektedir. İBBS uygulamasında 5 katmandan oluşmaktadır: İBBS-1 (12 bölge), İBBS-2 (26 bölge), İBBS-3 (81 il) ve YİB-1 (957 ilçe), YİB-2 (37.176 Mahalle ve köyler) şeklinde gruplandırılmaktadır (Tablo: 2).

4.1.İBBS Uygulamasının Türkiye’de Nüfus Verilerine Etkisi

Nüfus verilerinin coğrafi analizinin yapılabilmesi için öncelikle veriler bir coğrafi mekân ünitesiyle ilişkilendirilmelidir. Nüfus; sınırları belirlenmiş bir sahada belirli bir zamanda yaşayan kişi sayısıdır. “Nüfus” kavramının tanımında vurgulanan “sınırları belirlenmiş bir alan, belli bir zaman dilimi” demografi ilmi ve nüfus coğrafyasında uygulanan metodolojinin nirengi noktasını oluşturmaktadır. Nüfus verilerinin geçerliliği için öncelikle kayıt altına alınan nüfusun bulunduğu sınırlar net olarak çizilmelidir. Verilerin ‘hangi bölgeyi’ ve ‘hangi zaman dilimini’ temsil ettiği mutlaka belirtilmelidir.

Coğrafi bölgeler amaç ve kapsamına göre idari, işlevsel, yasal, istatistiksel coğrafi birimlerden oluşabilir. AB adaylık sürecine uyum yasaları kapsamında, İstatistik Bölge Birimleri (İBBS) ile birlikte Türkiye’de nüfus verilerinin güncel bir şekilde tespit edilmesi amacıyla birçok düzenleme yapılmıştır. Türkiye’de ‘de jure’ yönteminin hayata geçirilmesi, ADNKS veri tabanının sürekli güncellenerek doğru ve güvenilir nüfus kayıtlarının oluşturulma çalışmaları İBBS ile eş zamanda başlamıştır.

28 Ekim 2000 tarihinden sonra vatandaşlara Türkiye Cumhuriyeti Kimlik Numarası verilerle; 5 farklı veri toplama ve paylaşma sistemlerinin ortak anahtarı oluşturmuştur. TÜİK tarafından 2006 tarih ve 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu kapsamında Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) oluşturulmuştur. Sistemin güncelliği ve devamlılığı görevi İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü (NVİGM) tarafından yürütülmektedir. Kanun kapsamında, Ulusal Adres Veri Tabanı (UAVT) oluşturularak ülke genelindeki tüm adres bilgileri kayıt altına alınmaktadır. Ülkemizde ikamet eden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile yabancı uyruklu kişilerin ikamet adresleri belirlenerek Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi (MERNİS) veri tabanındaki nüfus kütükleri ile eşleştirilmiş ve ADNKS aktif hale getirilmiştir. ADNKS veritabanı üzerinde devamlı yapılan güncellemelerle Türkiye’de nüfus verileri ‘de jure’ yöntemi olarak bilinen ikamet adresine dayalı nüfus kayıtlarıyla elde edilmeye başlanmıştır. Böylece Türkiye daha önce belirli aralıklarla (5-10 yıl) sokağa çıkma yasağı ile uygulanan nüfus sayımları son bulmuştur. ADNKS veritabanı 2007 yılında tamamlanarak elde edilen veriler TÜİK tarafından, başta kamu kurum ve kuruluşları olmak üzere, bütün kamuoyu ile paylaşılmaya başlanmıştır. (Gökburun;2017: 65-66). ADNKS sonuçlarında; İBBS Düzey-1, İBBS Düzey-2 ve İBBS Düzey-3 şeklinde karşılaşılan bölge sınıflandırmasının kullanımı giderek yaygınlaşmıştır.

2011 yılında başlatılan MAKS Projesi ile NUTS sistemi Türkiye uygulamasında İBSS sistemi yeni bir aşamaya ulaşmıştır. “Mekânsal Adres Kayıt Sistemi Oluşturulması ve Çevrimiçi Emlak ve İnşaat İzinleri Projesi (MAKS)” hazırlanarak 13.01.2011 tarih ve 27462 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır (Resmi Gazete, Sayı: 27462). Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen proje; Adres Kayıt Sisteminde metinsel nitelikte tutulan adres bilgilerinin coğrafi koordinatlarla birleştirilmesi ve oluşturulan altyapının diğer sistemlere entegre edilebilmesi hedeflenmiştir. MAKS Projesinin uygulaması için 24 Haziran 2011 tarihinde hizmet alımı ihalesi yapılmıştır. Sözleşmenin 08 Eylül 2011 tarihinde Yüklenici ile imzalanmasını müteakip Projeye ilişkin çalışmalar başlanmış olup, 31 Aralık 2012 tarihinde tamamlanması öngörülmektedir” (URL 19) şeklinde TÜİK tarafından açıklama yapılmıştır. Ancak 2011 yılında fiili olarak başlayan MAKS projesi; 2019 yılında hala tamamlanamamıştır. Bu durum Türkiye’de nüfus verileri, nüfusun kır-kent dağılımı konusundaki sonuçlarla ilgili sorunlar doğurmuştur. 2012 tarih ve 6360 sayılı Yeni Büyükşehir Belediye Kanunu’nun kapsamında; yapılan yönetsel düzenlemeler nedeniyle 2013 sonrası dönemde özellikle nüfusun kır-kent dağılımı sonuçları net olarak ortaya konulamamaktadır. “Nihai olarak hedeflenen ise, MAKS projesi tamamlandığında tüm Türkiye nüfus yoğunluğu gridinin adres noktaları ile eşleştirilen gerçek nüfuslar kullanılarak ‘toplulaştırma’ yöntemi ile üretilmesidir. Elde edilen nüfus yoğunluğu gridleri, AB standartlarında belirtilen NUTS üçlü sınıf ayrıntısında il/ilçe bazında kır-kent sınıflandırması yapmak için kullanılacaktır (Resmi İstatistik Portalı, 2017: 40). Bu açıklamadan anlaşıldığı üzere NUTS uygulaması Türkiye’de alt yapısı tam olarak oluşturulmadan tam anlamıyla uygulamaya konulmuştur.

Sonuç

Bölge sınıflandırması coğrafi anlamda tümevarım yöntemiyle coğrafyanın daha net bir şekilde algılanmasını hedeflemektedir. Ancak coğrafi bölgelerin tasnifi ve sınırları konusuna, ortak bir noktada buluşulmadığı görülmektedir. Bilimsel gelişme elbette ki farklı, özgün ve özgür düşüncelerden ve tartışma ortamlarından doğar. Ancak önerilen ve hiyerarşik bir düzende sıralanan terim ve tanımlamalar genel bir karmaşa yol açmaktadır. Özellikle NUTS Türkiye uygulaması (İBBS) karmaşayı daha da derinleştirmiştir. Bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyoekonomik analizlerinin yapılması ve bölgesel politikaların belirlenme sürecinde coğrafi bölgelerin kullanılması yerine İBBS kullanılmaya başlamıştır. Konuyla ilgili pratik bir değerlendirme yapabilmek için Coğrafi bölgeler sınıflandırması, NUTS uygulaması ve İBBS tablo 2’de eşleştirilerek ortaya konulmuştur.

EUROSTAT kriterleri esas alınarak oluşturulan İBBS uygulaması bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik olarak bölgelerin sosyoekonomik analizlerinin yapılması ve Avrupa Birliği (AB) ile karşılaştırılabilir veriler üretilmesi amacıyla NUTS kriterlerine göre tanımlanmıştır. Türkiye’de coğrafi anlamda belirlenen bölge; NUTS uygulamasıyla birebir uyuşmamaktadır. Tablo 2’teki bütünleştirme modelinde; bölgeler arasında nitelik ve nicelik anlamda farklılıklar bulunmaktadır. Ancak konunun anlaşılması açısından böylesine bir bütünleştirmeye ihtiyaç duyulmuştur. NUTS uygulaması ve Türkiye İBBS uygulaması, mülki idare ve mahalli idare birimlerinin coğrafi terminoloji temelinde bütünleştirilerek nüfus verilerinin yorumlanması ve analizinde kullanılacak bir yol haritası oluşturulmuştur.

Kaynakça

- ACAR, Ö., (2008) “Avrupa Birliği Nuts Sisteminin Türkiye’de Uygulanması: İstatistiki Bölge Birimlerinin Sınıflaması (İBBS) Sisteminin Sınanması” Gazi Üniv. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- ANONİM, (2013) TÜİK Seçilmiş Göstergelerle İstanbul-2012, TÜİK, Ankara.
- ANONİM, (2017) “Resmi İstatistik Programı”, Türkiye İstatistik Kurumu Yayını, Ankara.
- ANONİM; (2002)“European regional Statistics Changes in the NUTS classification 1981-1999” Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg Belgium ISSN: 1683-464X.
- APAN, A. (2004a). “Bölge Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Ajansları.” Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 13(4):39-58
- ARIKAN, E.A. (2004), “Bütünleşen Avrupa’da Yerel Yönetimler”, Görüş, TÜSİAD Yay., İstanbul.
- ARINÇ, K . (). Coğrafi metodoloji açısından bölgesel coğrafya, bölge bilimi ve coğrafi bölgeler. Türk Coğrafya Dergisi, (60), 13-24.
- ATALIK, G. (2002), “Bölge Bilimi’nin Gelişimi Üstüne Yorumlar”, Bölge Planlama Kongresi Bildiriler Kitabı, 10, Bölge Bilimi, TÜ Mimarlık Fak. Yay., İstanbul
- BERBER, M., ÇELEPÇİ, E. (2005) “Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”. Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu-13-14 Ekim 2005, s.149-157.
- BRAKMAN, S., GARRETSSEN, H., SCHRAMM, M. (2006), “Putting New Economic Geography to the Test: Free-ness of Trade and Agglomeration in the EU Regions”, Regional Science and Urban economics.
- BULUT, Y., (2002), “Türkiye’de Bölge Yönetimi Arayışları”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 35, Sayı: 4, s. 17-42.
- DARKOT, B. (1955) “Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri Hakkında”, Türk Coğrafya Dergisi. 13-14, sf.141–149.

- DOĞAN M., (2015), Avrupa Birliği ve Türkiye Ekonomik İlişkileri, Marmara Coğrafya Dergisi S.32, s. 306- 325, İstanbul.
- DOĞANAY, H. (1984). Bölge Planlamasının Coğrafi Esasları. Atatürk Üniversitesi, FEF, Edebiyat Bölümleri Ders Notları No: 63, Erzurum.
- JONES, F. J (1967) American Geography: Inventory & Prospect, 4th Edition, Syracuse University Press, Washington'dan akt: 27. Özçağlar, A. (2003), "Türkiye'de Yapılan Bölge Ayrımları ve Bölge Planlama Üzerindeki Etkileri", Ankara Üniv. Türkiye Coğrafyası Araş. Uyg. Merk., Coğrafi Bilimler Dergisi, c:1, s:1, Ankara.
- ECEMİŞ KILIÇ, S. ve MUTLUER, M. (2004). Coğrafyada ve bölge planlamada bölge kavramının karşılaştırmalı olarak irdelenmesi. Ege Coğrafya Dergisi, 13, 17-28.
- ELİÇİN ARIKAN, Y., (2004). "Bütünleşen Avrupa'da Yerel Yönetimler", Görüş,58,38-51.
- EROL, O. (1993) "Türkiye'nin doğal yöre ve çevreleri", Ege Coğrafya Dergisi,7,13-41.
- EUROSTAT, (2015) Regions in the European Union, Nomenclature of territorial units for statistics NUTS 2013/EU-28, Luxembourg: Publications.
- FRIEDMAN, G. (2015). Avrupa Krizi, Pegasusu Yayınevi. İstanbul.
- GÖKBURUN, İ., (2017) "İstanbul'da Nüfus Hareketleri 1950-2015" İstanbul Üniv. Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- KELEŞ, R. (1999) Avrupa'nın Bütünleşmesi ve Yerel Yönetimler, Ankara: Türk Belediyecilik Derneği ve Konrad Adenauer Vakfı.
- KELEŞ, R. (2012), Yerinden Yönetim ve Siyaset, Cem Yayınevi, Genişletilmiş 8. Basım, İstanbul.
- KELEŞ, R., (2000), Yerinden Yönetim ve Siyaset, Cem Yayınevi, 4.Baskı, İstanbul.
- KOÇ, T., (2004) Küreselleşme ve Türkiye Basımında Avrupa Birliği Adaylık Süreci, Natürel Yay., Ankara.
- MACKİNDER, H.J. (1904). 'The Geographical Pivot of History'. The Geographical Journal, Vol: 23, pp. 421-37'den akt: Arınç, K . (). Coğrafi metodoloji açısından bölgesel coğrafya, bölge bilimi ve coğrafi bölgeler. Türk Coğrafya Dergisi, (60), 13-24.
- McKNIGHT, T. L. (2004). Regional Geography of the United States and Canada. Publisher Prentice Hall, New Jersey'dan akt: Arınç, K . (). Coğrafi metodoloji açısından bölgesel coğrafya, bölge bilimi ve coğrafi bölgeler. Türk Coğrafya Dergisi, (60), 13-24.
- MENGİ, A., (1998) Avrupa Birliği'nde Bölgeler Karşısında Yerel Yönetimler, İmaj Yayınevi, Ankara.
- MENGİ, A., (2001) "Avrupa Birliği'nde Bölge, Bölge Planlaması ve Türkiye", GAP Dergisi, Sayı: 15.
- ÖVGÜN, B. (2007). Bir Politika Transferi Örneği: Kalkınma Ajansları. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 62, S.3, ss. 233-255.
- ÖZÇAĞLAR, A., (2003), "Türkiye'de Yapılan Bölge Ayrımları ve Bölge Planlama Üzerindeki Etkileri", Ankara Üniv. Türkiye Coğrafyası Araş. Uyg. Merk., Coğrafi Bilimler Dergisi, c:1, s:1, 5-21.
- ÖZÇAĞLAR, A., (2006) "Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri ile İstatistik Bölgelerinin Uygulamada Yaratıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri" Yayın Yeri: A.Ü. TÜCAUM IV. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı.
- ÖZEL, M., (2003), "Avrupa Birliği'nde Bölge, Bölgeselleşme, Bölge Yönetimleri Kavramları Üzerine", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 58, S:1, s. 98-117

- ÖZEY R., (2016) Bölgesel Coğrafya Serüveninde Yanılığlar. Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı;60, 13-24, İstanbul.
- ÖZEY, R. (2012a). Beşeri Bölgeler Coğrafyası. Aktif Yayınları, İstanbul
- ÖZEY, R. (2012b). Doğal Bölgeler Coğrafyası. Aktif Yayınları, İstanbul
- PAMFİL, Claudia (2003), Evolving Intergovernmental Relations for Effective Development in the Context of Regionalization, Open Society Institute Local Government and Public Service Reform Initiative, Budapest.
- PARLAK, B.ve ÖZGÜR, H., (2002) Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Yerel Yönetimler, I. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.
- SERT, O. (2012) “Bölge, Türkiye’de Bölge Kavramı Ve Kalkınma Ajanslarının Yapısı” Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 2-Sayı 4, 129-145.
- GÖNEY, S. (1995) “Şehir Coğrafyası” İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- ŞEN, Z., (2004) Türkiye’nin Avrupa Birliği Adaylığı ve Katılım Öncesi Stratejisi Çerçevesinde Bölgesel Politika Alanında Uyum Durumunun Değerlendirilmesi, Uzmanlık Tezi, Ankara: Ekonomik ve Mali Konular Dairesi Başkanlığı.
- TAŞ, B., (2006). “Türkiye’de Nuts Bölgelerine Göre Ekili-Dikili Tarım Alanlarının Dağılışı” A.Ü. TÜCAUM IV. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı. Ankara.
- TAŞ, B., (2006). AB Uyum Sürecinde Türkiye İçin Yeni Bir Bölge Kavramı: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması(İBBS). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(2), 185- 197. (Yayın No: 609552).
- TÜMERTEKİN, E. ve ÖZGÜÇ, N., (1997) “Beşeri Coğrafya İnsan, Kültür, Mekan”, Çantay Yayınları, İstanbul.
- WEBER, R.P. (1990) Basic Content Analysis, Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin İlerleme Raporu; 2000.
- DPT (2013) X. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018). Kalkınma Bakanlığı Yayını, Ankara
- Resmi Gazete 22.09.2002 tarih ve 24884 sayılı.
- Official Journal of the European Union (EC): 15.07.1988
- Official Journal of the European Union (EC) : 26.6.1999
- Official Journal of the European Union (EC) :26.05.2003
- Official Journal of the European Union (EC): 11.03.2014
- URL 1: www.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi: 07.08.2018.
- URL 2: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/principles-and-characteristics> Erişim Tarihi: 17.12.2018.
- URL 3: <http://www.abgs.gov.tr/indextr.html> Erişim Tarihi: 10.11.2018.
- URL 4: <https://publications.europa.eu> Erişim Tarihi: 15.11.2018.
- URL 5: <https://publications.europa.eu> Erişim Tarihi: 15.11.2018.
- URL 6: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> Erişim Tarihi:17.10.2018).
- URL7:https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Regional_policies_and_European_Commission_priorities#European_Committee_of_the_Region Erişim Tarihi: 10.11.2018.
- URL 8: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/principles-and-characteristics> Erişim Tarihi: 17.12.2018.

- URL 9: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/local-administrative-units>, Erişim Tarihi: 15.12.2018.
- URL10: www.tuik.gov.tr Erişim Tarihi: 07.08.2018.
- URL 11: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/local-administrative-units> Erişim Tarihi: 14.12.2018.
- URL 12: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Territorial_typologies Erişim Tarihi: 22.12.2018.
- URL 13: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/history> Erişim Tarihi: 15.12.2018.
- URL 14: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> Erişim Tarihi: 14.10.2018.
- URL 15: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/background> Erişim Tarihi: 10.12.2018.
- URL 16: <http://www.abgs.gov.tr/indextr.html> Erişim Tarihi: 10.11.2018
- URL17:<https://biruni.tuik.gov.tr/DIESS/SiniflamaSurumDetayAction.do?surumId=164&turId=7&turAdi=%205.%20Co%20C4%9Frafı%20S%20C4%B1n%20C4%B1flamalar> Erişim Tarihi: 20.12.2018
- URL 18:<https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/principles-and-characteristics> Erişim Tarihi: 17.10.2018
- URL 19: <https://maks.nvi.gov.tr> Erişim Tarihi: 16.07.2017.

